

DOI: 10.31388/2519-884X-2023-49-155-168

УДК [338.43:639.1]:355.018(477)

*Прус Ю. О., к.е.н., доцент
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного
yurii.prus@tsatu.edu.ua
ORCID 0000-0002-5004-8796*

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РЕСУРСІВ МИСЛИВСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ

***Анотація.** Досліджено склад ресурсів мисливських господарств України та аспекти їх формування на сучасному етапі. Проведено аналіз динаміки обсягів, складу та структури мисливських угідь, кількості та розмірів мисливських господарств, чисельності, складу та структури персоналу мисливських господарств, кількості, складу та структури мисливських тварин. Встановлені відмінності в ресурсному забезпеченні мисливських господарств в залежності від природно-кліматичних умов та воєнної агресії. Доведено необхідність удосконалення обліку мисливської фауни та удосконалення визначення мінімальної кількості єгерів.*

***Ключові слова:** мисливське господарство, мисливські угіддя, єгері, мисливствознавці, мисливські тварини.*

JEL code classification: Q2, Q23, Q26

Постановка проблеми. Мисливська галузь є важливою частиною національної економіки держави, оскільки відіграє одну з ключових ролей у питаннях використання та збереження природних ресурсів й джерелом фінансових надходжень до державних і регіональних бюджетів, що є необхідною умовою для подальшого розвитку країни. Мисливство виступає важливим елементом у розвитку територій, які є менш сприятливими для сільськогосподарського виробництва, та основою мультиплікативного ефекту за відсутності інших економічних альтернатив. Ще одним позитивним моментом є можливість поєднання мисливства з тваринництвом та/або лісовим господарством.

Але кризові соціально-економічні явища та війни, які останнім часом охоплюють світ та окремі країни, звісно, не сприяють розвитку цього виду господарської діяльності. Сучасний стан мисливського господарства України є предметом вивчення учених, фахівців-практиків та мисливців. Розвиток мисливської галузі тривалий час характеризується збитковістю, що об'єктивно вимагає вивчення причин, які спричинили такий стан. Отже, дослідження основних тенденцій розвитку ресурсної бази мисливських господарств має вагомим практичне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема та перспективам розвитку мисливської галузі, а також організаційно-економічним аспектам її функціонування, присвячено праці багатьох вітчизняних дослідників, зокрема: В. Д. Бондаренка [1], Г. А. Говди [2], Ю. В. Муравйова [3], А. М. Дейнеки [4], А. М. Волоха [5; 6; 7], І. О. Дробота [8], П. Б. Хоєцького [9] та інших. Разом з тим слід зазначити, що питання забезпечення розвитку мисливської галузі та її прибутковості залишаються актуальними, і потребують подальших наукових досліджень, особливо в нинішніх кризових умовах. Окрему увагу необхідно приділити вивченню стану та тенденцій розвитку мисливських господарств у регіональному розрізі.

Мета статті. Метою статті є аналіз наявних ресурсів мисливських господарств України, що дасть змогу виявити основні проблеми, що уповільнюють розвиток галузі, та окреслити можливі шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Сучасний розвиток мисливських господарств в Україні розпочався після прийняття Кабінетом Міністрів України Постанови «Про затвердження Положення про мисливське господарство та порядок здійснення полювання» (1996 р.), у якій було визначено правові аспекти організації та ведення мисливського господарства, контроль за веденням мисливського господарства, а також відповідальність за порушення законодавства в галузі ведення мисливського господарства. Період 1996-2000 рр. характеризується активним розвитком нових підходів до платного природокористування та формуванням правового поля у всіх сферах виробничо-господарської діяльності.

Новий період розвитку мисливського господарства України пов'язаний із Законом «Про мисливське господарство та полювання» (2000 р.). Однак більшість дослідників справедливо зазначають, що сучасне нормативно-правове забезпечення цієї галузі має бути якісно кращим, оскільки досить тривалий час від прийняття цього Закону позитивні зміни серед ключових показників розвитку сфери мисливського господарства є непомітними [10]. При цьому слід враховувати важливі чинники соціально-економічного характеру, які впливають на розвиток мисливських господарств: рівень життя, якість дорожньої інфраструктури, розвиток приватного і громадського транспорту, занепад деяких сільськогосподарських угідь (територій), які перетворилися на мисливські зони.

Господарська діяльність у сфері мисливства полягає у наданні послуг, пов'язаних із полюванням. Під продукцією полювання розуміють добути шляхом полювання або придбані (набути) будь-яким іншим шляхом, туші мисливських тварин, їх частини (м'ясо, субпродукти, шкури, роги, черепи, ікла тощо), а також відловлені живі мисливські тварини [11]. Для здійснення статутної діяльності мисливським господарствам необхідно мати, перш за все, мисливські природні ресурси, до яких відносяться мисливські тварини, вольєрна дичина, підсадна дичина, продукти їхньої життєдіяльності, які знаходяться в межах мисливських угідь, продукція полювання та мисливські трофеї, які використовуються або можуть бути використані в процесі ведення мисливського господарства. Крім того, для здійснення мисливсько-господарської діяльності необхідно мати персонал, основні та оборотні засоби, а також мисливські угіддя.

Мисливські угіддя – це ділянки суші та водного простору, на яких перебувають мисливські тварини та які можуть бути використані для ведення мисливського господарства [11]. До угідь мисливських господарств входять землі лісового фонду, землі сільськогосподарського призначення і водно-болотні угіддя. Відповідно до статистичних даних площа мисливських угідь в Україні має тенденцію до скорочення: у 1990 р. вона становила 50,1 млн га (77,4 % від загальної території України), а у 2017 р. – 38,8 млн га (лише 64,2 % від загальної території України) [12].

У 2010-2013 рр. проти 1990 р. скорочення мисливських угідь складало 5,0 млн га, або 10 %, а проти 2002-2006 рр. – 2,3 млн га, або 4,9 % (табл. 1). Звісно, це є негативним явищем, оскільки природні ресурси територій немисливських угідь використовуються неефективно, адже не проводяться біотехнічні заходи та селекційна робота, не здійснюється охорона тварин і регулювання чисельності хижаків тощо.

Основне скорочення мисливських угідь в Україні сталося з початком збройної агресії росії. Так, в 2014-2017 рр. порівняно з 2010-2013 рр. скорочення мисливських угідь в Україні склало 6,8 млн. га або 15 %, причому воно відрізняється по різним природно-кліматичним зонам (рис. 1). Загалом протягом 2013-2017 рр. скорочення мисливських угідь становило 3,9 млн га або 9,2 %, і звісно, найбільше скорочення відбулося в Степу – на 3,6 млн га або 20,1 %, тоді як в Лісостепу – всього на 172,7 тис. га або 1,4 %, а в Поліссі – на 176,0 тис. га або 1,4 %.

У всіх природно кліматичних зонах найбільшого абсолютного скорочення зазнала польова площа мисливських угідь, зокрема в Степу – на 3,1 млн. га або на 20,0%. Проте, у відносному вираженні найбільшого скорочення в Степу зазнала лісова площа мисливських

угідь – на 32,8%, що склали 397,6 тис. га лісів АР Крим та окупованих в 2014-2017 рр. територій Донецької та Луганської областей. Слід відмітити, що в Степу і абсолютні, і відносні скорочення трьох видів мисливських угідь значно перевищували аналогічні показники в Лісостепу та Поліссі. Проте скорочення площі мисливських угідь протягом 2013-2017 рр. практично не відобразилося на їх структурі в Україні в цілому та у природно-кліматичних зонах (рис. 1).

Таблиця 1

Аналіз динаміки ресурсів мисливських господарств України

Роки / В середньому за період	Площа мисливсь ких угідь, тис. га	Кількіст ь користу вачів мисливс ьких угідь	Середні й розмір мисливс ького господа рства, тис. га	Облікова кількість штатних працівників, зайнятих у мисливському господарстві, осіб		Питом а вага мисли вствоз навців , %	Облікова кількість штатних працівників, зайнятих у мисливському господарстві на 100 тис. га мисливських угідь, осіб		
				всього	з них мисливств ознавців		всього	з них мисливствоз навців	
1990 р.	51800,0	3652	7,1	...	
1995 р.	50631,6	719	70,4	4432	624	14,1	8,8	1,23	
2000 р.	47806,9	841	56,8	4965	588	11,8	10,4	1,23	
2002-2005 рр.	47441,5	901	52,7	5643	602	10,7	11,9	1,27	
2006-2009 рр.	46977,6	915	51,3	6210	622	10,0	13,2	1,32	
2010-2013 рр.	45122,1	961	46,9	7175	605	8,4	15,9	1,34	
2014-2017 рр.	38342,6	1048	36,6	6375	491	7,7	16,6	1,28	
Відхилення 2014-2017 рр. від 2010-2013 рр.	+/-	-6779,5	87	-10,4	-800	-114	-0,7	0,7	-0,06
	%	-15,0	9,0	-22,1	-11,1	-18,9	х	4,6	-4,6
Відхилення 2014-2017 рр. від 2002-2005 рр.	+/-	-9099,0	147	-16,1	732,3	-111	-3,0	4,7	0,01
	%	-19,2	16,3	-30,5	13,0	-18,5	х	39,8	0,9

Джерело: складено автором на основі [12].

Так, в 2017 р. питома вага лісових, польових та водно-болотних угідь становила: в Степу – 6 %, 90 % та 4 % відповідно; в Лісостепу – 18 %, 77 % та 5 % відповідно; в Поліссі – 40 %, 55 % та 5 % відповідно. Як видно, питома вага водно-болотних мисливських угідь по природно-кліматичним зонам практично однакова, тому відмінності структури мисливських угідь формуються зростанням зі Степу до Полісся лісових площ та відповідним зменшенням польових площ. Такі відмінності структури мисливських угідь впливають на склад та кількість мисливських тварин і, відповідно, результати господарювання мисливських господарств.

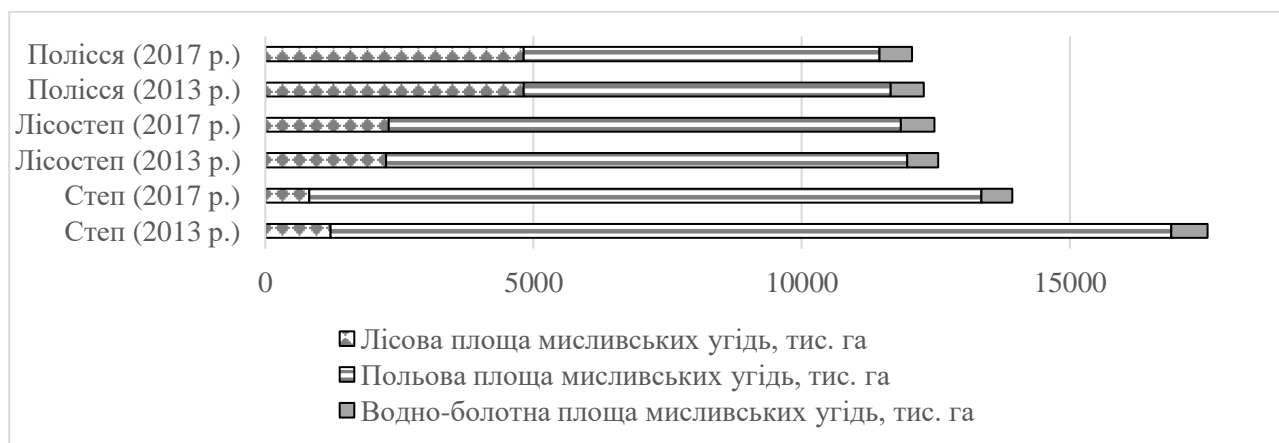

Рис. 1. Склад мисливських угідь в природно-кліматичних зонах України

Джерело: складено автором на основі [13].

Згідно з чинним законодавством ведення мисливського господарства в Україні здійснюється користувачами мисливських угідь – державними підприємствами, громадськими організаціями, приватними підприємствами. Відповідно до Закону користувачі мисливських угідь – це спеціалізовані мисливські господарства, інші підприємства, установи та організації, в яких створені спеціалізовані підрозділи для ведення мисливського господарства з наданням у їх користування мисливських угідь [11]. За даними Державного агентства з лісових ресурсів [14] на 2020 р. загальна площа наданих в користування мисливських угідь становить 38,8 млн. гектар, із них організаціям Українського товариства мисливців та рибалок надано – 24,3 млн га або 63 %, підприємствам Державного агентства лісових ресурсів надано – 4,0 млн. га або 10 %, користувачам інших форми власності – 10,5 млн. га або 27 %. У 2009 р. ці площі становили: у організацій Українського товариства мисливців та рибалок – 31,8 млн. гектар або 69 %, у підприємств Державного агентства лісових ресурсів – 5,9 млн. гектар або (13 %), у користувачам інших форм власності – 8,7 млн га або 18 % [15].

Отже, протягом 2009-2020 рр. у мисливських господарств Українського товариства мисливців та рибалок та Державного агентства лісових ресурсів скоротилися площа угідь та її питома вага в усьому мисливському користуванні (на 25 % та 9 пунктів відповідно), натомість у користувачів інших форм власності площа мисливських угідь та їх питома вага зросли (на 21 % та 9 пунктів відповідно).

Виходячи з того, що полювання є захопливим заняттям та способом активного відпочинку, в Україні останніми десятиріччями розвиваються різні мисливські організації, кількість яких, не дивлячись на скорочення площ мисливських угідь, постійно зростає. В свою чергу, зростання кількості користувачів мисливських угідь при зменшенні площі мисливських угідь приводить до зменшення середнього розміру мисливського господарства (див. табл. 1).

Головним фактором такого зменшення є зміна структури користування мисливськими угіддями – як показує аналіз, середній розмір мисливських господарств має відмінності по формам власності: за даними 2009 р. у мисливських господарств Українського товариства мисливців та рибалок він становить 83 тис. га, у мисливських господарств Державного агентства лісових ресурсів – 26 тис. га, у користувачів інших форм власності – 21 тис. га [15; 16].

Тому зростання площі та питомої ваги мисливських угідь інших форм власності пов'язане саме зі зростанням кількості господарств відносно меншого розміру. Це позитивно, адже досвід сусідніх європейських країн демонструє, що одним із основних чинників успіху мисливської галузі є те, що середня площа одного мисливського господарства становить 3-7 тис. га, яким управляє ефективний власник та кваліфікований персонал [17]. Ми поділяємо цю думку, в тому числі спираючись на досвід реформування агарного сектору економіки

України, у якому на початку 2000 р. відбулося перетворення радгоспів та КСП в господарства ринкового типу (ТОВ, АТ, СВК, ПП тощо), що дозволило оптимізувати їх землекористування, необхідність чого обґрунтовувалася нами [18;19].

Крім відмінностей в динаміці площ мисливських угідь у розрізі природно-кліматичних зон спостерігаються відмінності в динаміці кількості користувачів мисливських угідь (рис. 2). Так в Степу відбулося їх зменшення на 14,3 %, тоді як в Лісостепу та Поліссі їх кількість зросла на 11,6 % та 9,1 % відповідно. В результаті середня площа мисливського господарства зменшилась у всіх зонах: у Степу – з 60 тис. га до 56 тис. га або на 7 %, в Лісостепу – з 42 тис. га до 37 тис. га або на 12 %, а в Поліссі – з 28 тис. га до 25 тис. га або на 11 %. Таким чином ми спостерігаємо поступове формування оптимального землекористування мисливських господарств, що передбачає найбільш ефективне співвідношення землі, праці та капіталу. Причому праця в мисливському господарстві, його персонал відіграватимуть у веденні господарства та його результативності і надалі важливу роль, яка з часом не зменшиться. Головна причина тому – різноманітність операцій основного персоналу та неможливість їх автоматизувати.

Персонал мисливських господарств представлений наступними категоріями працівників: мисливствознавці, єгері та технічний й обслуговуючий персонал. Протягом 1990-2013 рр. кількість штатних працівників мисливських господарств та забезпеченість ними 100 тис. га мисливських угідь зросла більше, ніж в 2 рази (див. табл. 1).

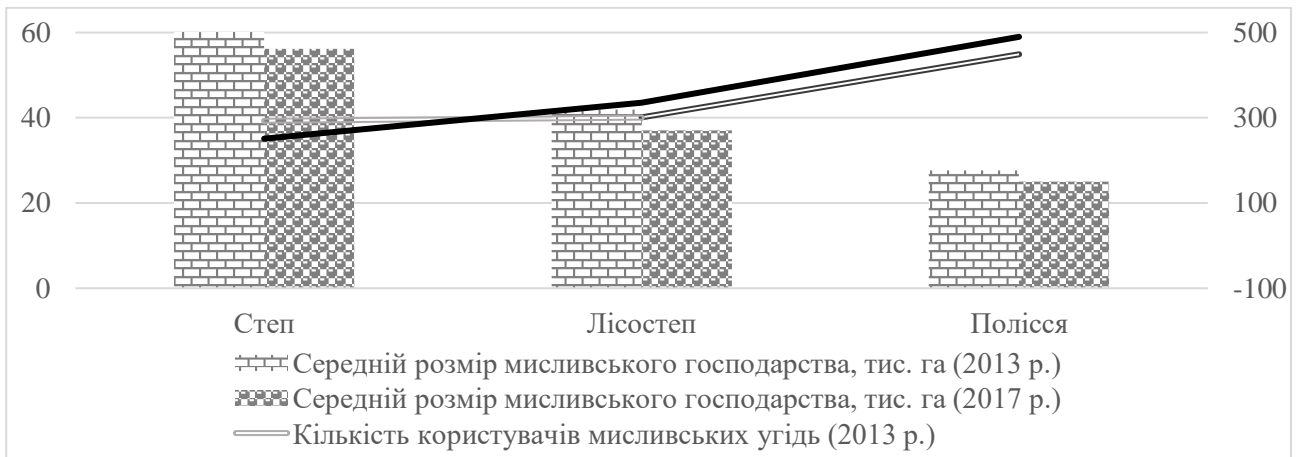

Рис. 2. Кількість та розмір мисливських господарств в природно-кліматичних зонах України

Джерело: складено автором на основі [13].

Аналіз незгрупованих даних [12] свідчить що незначне зменшення кількості штатних працівників розпочалося за два роки до російського вторгнення, а у 2014 р. порівняно з 2011 р. кількість штатних працівників зменшилася на 13,2 % і залишалася досить стабільною протягом 2015-2017 рр.

Не дивлячись на те, що питома вага мисливствознавців поступово суттєво зменшилася з 14,1 % до 7,7 % внаслідок більш значного скорочення їх кількості порівняно зі штатними єгерями та технічним й обслуговуючим персоналом, рівень забезпеченості ними 100 тис. га мисливських угідь залишався досить стабільним - 1,23-1,28 особи (див. табл. 1). Це означає, що такі основні завдання мисливствознавця як облік промислових тварин, планування їх вилову і розселення, проведення заходів щодо боротьби з шкідливими хижаками, обстеження мисливських угідь, контроль роботи єгерів, не дивлячись на зменшення кількості мисливствознавців, виконувалися на постійному рівні.

Загалом структура персоналу мисливських господарств за категоріями працівників протягом 2010-2017 рр. залишалася постійною і, в середньому, питома вага мисливствознавців становила 8 %, єгерів – 76 %, технічного й обслуговуючого персоналу – 16 %, що свідчить про можливість стабільної роботи мисливського господарства.

Проте, якщо в Лісостепу та Поліссі протягом 2013-2017 рр. зміни в питомій вазі вказаних груп працівників становили не більше 1 процентного пункту, то в Степу зросла на 5,2 пункти питома вага егерів, а питома вага технічного й обслуговуючого персоналу зменшилась на 4,2 пункти. Це відбулося внаслідок зменшення кількості працівників в цій зоні – загалом на 31,7% або 781 особу, у тому числі мисливствознавців – на 41,8 % або 66 осіб, егерів – на 27,2 % або 519 осіб, а технічного й обслуговуючого персоналу – на 49,9 % або 196 осіб (рис. 3). За цей же період у Лісостепу та Поліссі відбулося збільшення персоналу майже на 100 осіб.

Отже, найцінніший ресурс, який формується роками шляхом навчання та набуття професійних навиків, в зоні Степу зазнав суттєвих втрат. В результаті в Степу кількість працівників на 100 тис. га мисливських угідь зменшилась з 14 в 2013 р. до 12 осіб в 2017 р. або на 14 %, на відміну від Лісостепу та Полісся, де за цей час забезпеченість персоналом зросла на 4 %. Отже, в мисливських господарствах Степу очікувано виникатимуть проблеми зчасністю та якістю здійснення господарської діяльності.

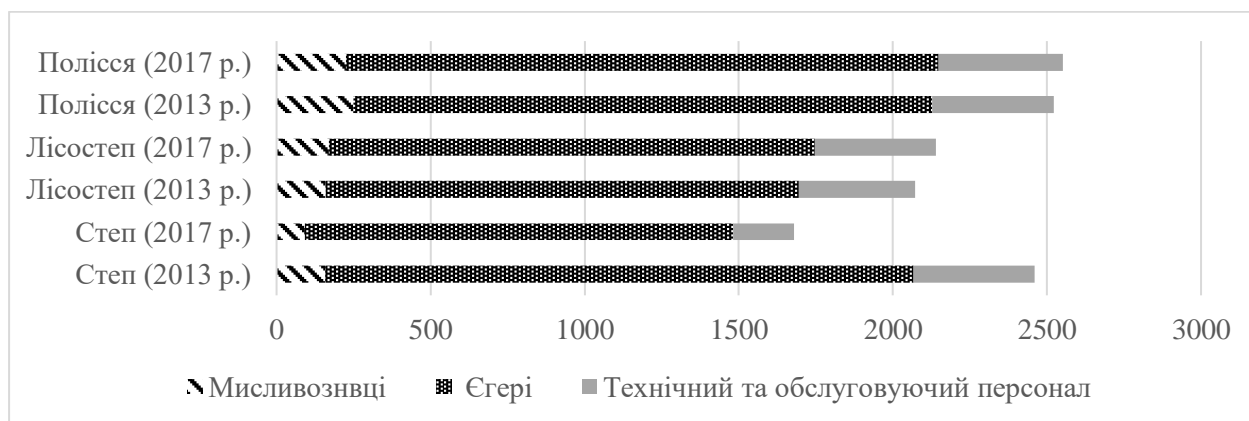

Рис. 3. Склад працівників мисливських господарств в природно-кліматичних зонах України

Джерело: складено автором на основі [13].

Згідно з вітчизняним законодавством егерська служба мисливського господарства формується з розрахунку не менше як один егер на п'ять тисяч гектарів лісових або десять тисяч гектарів польових чи водно-болотних угідь [11]. Виходячи з цього визначимо мінімальну потребу в егерях у 2013 р. та 2017 р. (табл. 2).

Таблиця 2

Співвідношення фактичної та нормативної чисельності егерів в Україні

Показника	2013 р.	2017 р.	Відхилення	
			+/-	%
Нормативна чисельність егерів, осіб, всього	5066	4638	-428	-8,4
Степ	1877	1474	-403	-21,5
Лісостеп	1480	1477	-3	-0,2
Полісся	1709	1687	-22	-1,3
Фактична чисельність егерів, осіб, всього	5321	4890	-431	-8,1
Степ	1909	1390	-519	-27,2
Лісостеп	1534	1577	43	2,8
Полісся	1878	1923	45	2,4
Виконання нормативу чисельність егерів, %	105,0	105,4	0,4	X
Степ	101,7	94,3	-7,4	X
Лісостеп	103,6	106,8	3,2	X
Полісся	109,9	114,0	4,1	X

Джерело: складено автором на основі [13].

Унаслідок скорочення площі мисливських угідь скоротилася і мінімальна потреба в єгерях, що особливо проявляється в Степу. Проте темпи зменшення фактичної чисельності єгерів у цій зоні перевищують зменшення нормативної їх чисельності, що призвело до невиконання нормативної чисельності в Степу в 2017 р. і виникнення дефіциту в 84 єгеря. На практиці навантаження на одного єгеря є значно вищими, особливо це стосується ГО УТМР. Звісно мають місце плінність кадрів, низький рівень підготовки, недостатнє підвищення кваліфікації персоналу. Волох А.М. зазначає, що в Україні немає потрібної кількості закладів освіти з підготовки фахівців для мисливської галузі [7]. Все це негативно впливає на економічну, екологічну й соціальну ефективність ведення мисливського господарства та уповільнює його розвиток.

Головним показником рівня ведення мисливського господарства та його основним ресурсом є чисельність мисливських тварин, тобто диких звірів й птахів, що можуть бути об'єктами полювання. Специфікою цієї галузі є те, що від стану популяції мисливських видів тварин залежить фінансове становище мисливських господарств. Згідно з Законом мисливські тварини, що перебувають у стані природної волі на території України, належать до природних ресурсів загальнодержавного значення [11]. Мисливська фауна виступає одночасно і ресурсом, і головним об'єктом діяльності мисливського господарства, тому її раціональне використання має бути ціллю державної політики розвитку мисливської галузі.

Об'єктивна чисельність мисливських видів диких тварин є важливими даними для мисливських господарств. Користувачі мисливських угідь мають проводити облікові роботи в обов'язковому порядку. На основі облікових даних у господарствах встановлюються норми відстрілу, вирішується питання про необхідність повної або часткової заборони промислу певного виду тварин, тощо.

Таблиця 3

Динаміка кількості мисливських тварин в Україні

В середньому за період	Кількість мисливських тварин, тис. голів		
	копитні тварини	хутрові звірі	перната дичина
1991-1995 рр.	255,6	2363,4	9098,1
1996-2000 рр.	195,5	2477,2	9812,7
2001-2005 рр.	184,9	2388,2	9288,5
2006-2010 рр.	218,9	2257,7	10045,7
2011-2015 рр.	237,4	1931,4	10048,8
2016-2020 рр.	219,7	1711,1	10251,0
Відхилення 2016-2020 рр. від 1991-1995 рр.	+/-	-35,9	-652,3
	%	-14,0	-27,6
Відхилення 2016-2020 рр. від 2011-2015 рр.		-17,7	-220,3
		-7,5	-11,4

Джерело: складено автором на основі [13].

Отже, динаміка кількості мисливських тварин свідчить, що про досягнення вище вказаної цілі щодо мисливської фауни говорити ще зарано. Так, кількість хутрових звірів в мисливських господарствах України має тенденцію до постійного скорочення, зменшившись у 2016-2020 рр. порівняно з 1991-1995 рр. на 652,3 тис. голів або 27,6 %. Поголів'я копитних тварин після зменшення на початку 2000-х років поступово зростало, проте у 2011-2015 рр. порівняно з 1991-1995 рр. скоротилось на 7,1 %, а в 2016-2020 рр. – вже на 14,0 %. Натомість, поголів'я пернатої дичини останні 15 років залишається досить стабільним, збільшившись у 2016-2020 рр. порівняно з 1991-1995 рр. на 1152,9 тис. голів або 12,7 %.

Однією з причин такої ситуації є відсутнє зменшення площі вітчизняних мисливських угідь. Також важливою є якість обліку мисливських тварин. Дослідники зауважують, що в більшості мисливських господарств первинні матеріали обліку чисельності мисливських тварин не відповідають вимогам інструктивних матеріалів, а при їх оформленні використовується формальний підхід [1; 17], що негативно впливає на розвиток вітчизняної

мисливської галузі.

Зменшення кількості копитних тварин пов'язане, зокрема, з тим, що протягом 2015–2017 рр. багато користувачів мисливських угідь проводили депопуляцію дикого кабана з метою недопущення поширення збудника африканської чуми свиней. Значне зниження цього виду, звісно, негативно впливає на фінансовий стан мисливських господарств.

Також причиною зменшення поголів'я мисливських тварин є втрата контролю на тимчасово окупованих територіях. Дані табл. 3 за 2014-2020 рр. наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях. Проведений нами аналіз показує, що повна або часткова окупація регіонів країни відчутно впливає на загальну динаміку чисельності мисливських тварин (табл. 4). Як видно, в повністю чи частково окупованих регіонах сформовано 81% зменшення копитних тварин та 56% зменшення хутрових звірів, а зменшення поголів'я пернатої дичини відбулося виключно за рахунок цих регіонів.

Таблиця 4

Динаміка кількості мисливських тварин, тис. голів, з врахуванням та без врахування окупованих територій

В середньому за період		Копитні тварини	Хутрові звірі	Перната дичина
Дані по всім регіонам України				
2010-2013 рр.		240,3	2113,5	10497,8
2014-2017 рр.		226,5	1714,1	9699,0
Відхилення 2014-2017 рр. від 2010-2013 рр.	+/-	-13,8	-399,4	-798,8
	%	-5,7	-18,9	-7,6
Дані по всім регіонам України без АР Крим, м. Севастополя, Донецької та Луганської областей				
2010-2013 рр.		223,0	1775,5	9292,5
2014-2017 рр.		220,4	1600,1	9309,3
Відхилення 2014-2017 рр. від 2010-2013 рр.	+/-	-2,6	-175,4	16,8
	%	-1,2	-9,9	0,2

Джерело: складено автором на основі [13].

Отже, в Україні динаміка загальної кількості мисливських тварин буде в значній мірі обумовлюватися окупацією регіонів. Тим більше, що до окупованих регіонів з 2022 р. ввійшли також Запорізька та Херсонська області, які мають значний мисливський потенціал. На жаль, внаслідок активних бойових дій та знищення Каховської ГЕС постраждав весь видовий склад флори та фауни майже всіх НПП Херсонщини та Запоріжжя, що не дозволить швидко відновити ресурсний потенціал мисливських господарств Степу. Аналіз кількісних показників мисливської фауни в розрізі природно-кліматичних зон підтверджує зроблені вище висновки (рис. 4).

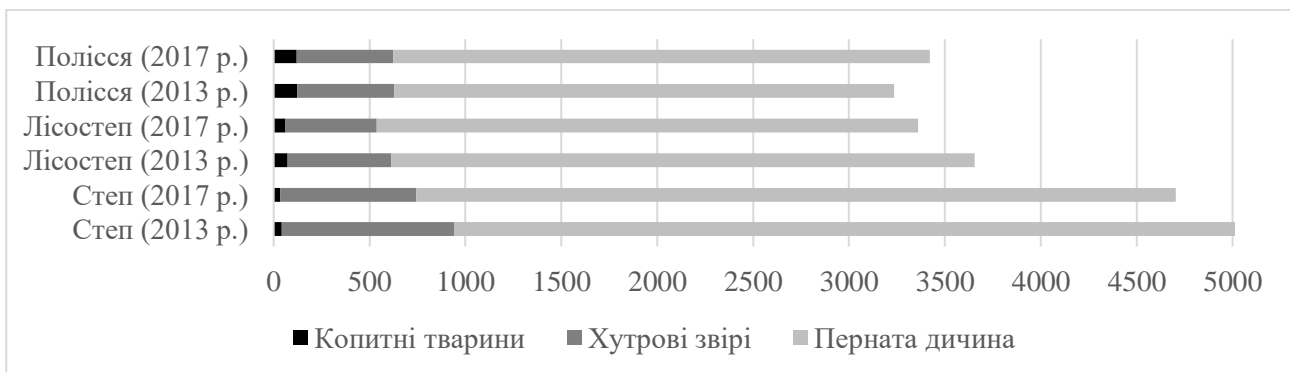

Рис. 4. Динаміка кількості мисливських тварин в природно-кліматичних зонах України, тис. голів

Джерело: складено автором на основі [13].

Як видно, особливості клімату, природних та інших умов впливають на формування кількості та структури мисливських тварин. Коливання чисельності та щільності популяцій спричиняють абіотичні, біотичні та антропогенні чинники. Серед абіотичних найбільший вплив на популяції чинять кліматичні умови та доступність кормових ресурсів, серед біотичних – конкуренція, рівень хижацтва та характеристики кормової бази, а серед антропогенних – обсяги полювання, рівень браконьєрства та лісогосподарська діяльність на територіях мисливських угідь.

Основну чисельність мисливської фауни створює перната дичина, особливо в Степу, де розміщується більше 40-45 % всієї пернатої дичини та хутрових звірів України, тоді як в Лісостепу та Поліссі – ці показники становлять 25-30 %. Кількість хутрових звірів та пернатої дичину в Степу більша, ніж в Лісостепу та Поліссі в 1,4-1,8 рази. У свою чергу, поголів'я копитних тварин у Лісостепу більше, ніж в Степу, в 1,7-1,8 рази, а в Поліссі – в 3,0-3,5 рази.

Внаслідок того, що площа мисливських угідь по природно-кліматичним зонам відрізняється, а в Степу – зменшується внаслідок окупації (див. рис. 1), більш точну характеристику чисельності мисливської фауни надає показник щільності поголів'я (рис. 5).

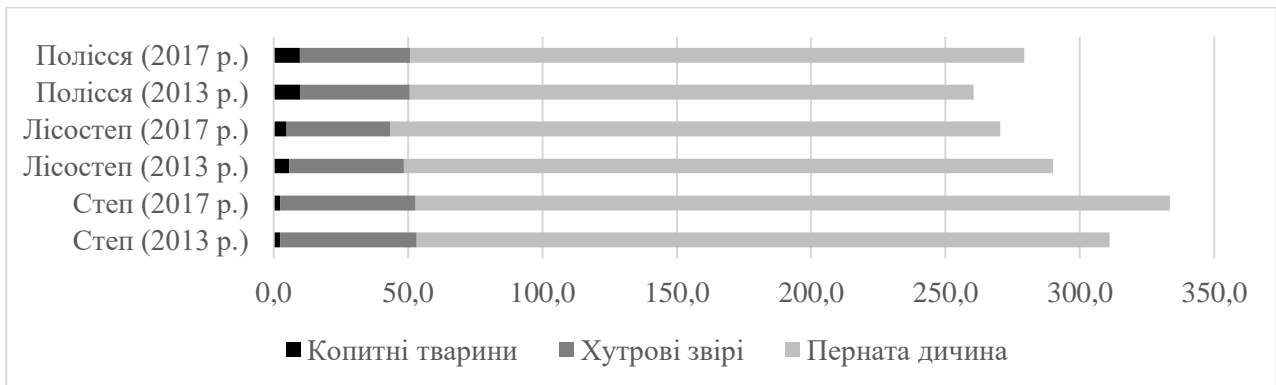

Рис. 5. Динаміка щільності мисливських тварин в природно-кліматичних зонах України, голів на 1 тис. га

Джерело: складено автором на основі [13].

За нашими розрахунками, щільність копитних в Поліссі становить 10 голів на 1 тис. га, а в Степу – 2,4 голови, тобто в 4 рази більше. А щільність хутрових звірів та пернатої дичини в Поліссі на 20 % менша, ніж в Степу і становить 40 та 210 голів на 1 тис. га відповідно. Таким чином очікувано, що відмінності в наявності та щільності мисливської фауни впливатимуть на відмінності в організації та результативності діяльності мисливських господарств по природно-кліматичним зонам.

Важливою характеристикою наявності мисливських тварин та характеристикою використання персоналу мисливських господарств є навантаження поголів'я на одного есера (рис. 6).

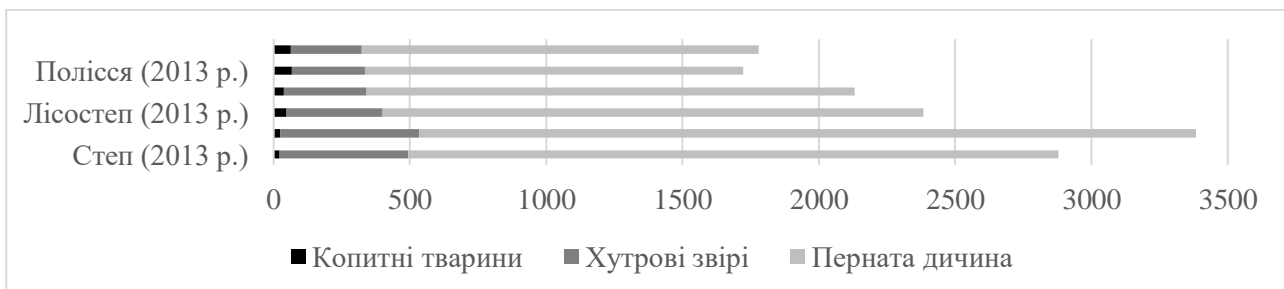

Рис. 6. Динаміка навантаження мисливських тварин на 1 есера в природно-кліматичних зонах України, гол.

Джерело: складено автором на основі [13].

Отже, навантаження на одного єгеря відрізняється в природно-кліматичним зонам і має кількісні та структурні відмінності, а також відмінності в динаміці. Найбільше навантаження на єгеря спостерігається в Степу, причому воно зросло протягом 2013-2017 рр. з 2,9 тис. голів до 3,4 тис. голів або на 17 %, на що вплинуло зменшення кількості єгерів (див. рис. 4 та табл. 2). Напроти, в Лісостепу навантаження мисливських тварин на одного єгеря зменшилось на 11 % з 2,4 тис. голів до 2,1 тис. голів, а в Поліссі майже не змінилося – 1,7-1,8 тис. голів на єгеря. Аналіз навантаження по видам тварин показує, що в Поліссі поголів'я копитних на одного єгеря в 2,7-3,0 рази більше ніж в Степу, тоді як в Степу навантаження хутрових звірів та пернатої дичини більше, ніж в Поліссі, в 1,7-2,0 рази.

Факторами, які впливають на навантаження на одного єгеря вступають кількість єгерів та щільність мисливських тварин. Більш високе навантаження в Степу зумовлюється більшою, порівняно з іншими зонами, щільністю хутрових звірів й пернатої дичини та більш низьким, фактично на рівні мінімального нормативу, а то й менше, забезпеченням вакансій єгерів. Враховуючи вищесказане, на нашу думку, варто було б при визначенні нормативної кількості єгерів враховувати щільність мисливських тварин. Зрозуміло, що площа мисливського господарства обліковується досить точно, на відміну від поголів'я мисливських тварин, які можуть залишати територію одного мисливського господарства та переміщуватися на територію іншого (інших) господарств, що призводить до неточності обліку поголів'я. Відповідно, при визначенні нормативної кількості єгерів тільки виходячи із щільності виникатимуть неточності.

Але для мисливських господарств було би доцільно знати, якою є реальна мінімальна потреба в персоналі на посаді єгеря. Вважаємо, що для цього мінімальна кількість єгерів, визначена по площі, має коригуватися відповідними коефіцієнтами, визначеним по щільності.

До основних видів мисливської фауни, як експлуатують на території мисливських угідь України відносяться: олень благородний, козуля європейська, кабан, заєць-русак, вовк, лисиця, єнотовидний собака, перепілки, качки, лиски. Згідно аналізу основних видів мисливських тварин в угіддях, наданих у користування для ведення мисливського господарства за 2018-2020 рр. та 2010-2013 рр., в Україні спостерігається переважно зменшення їх чисельності (табл. 5).

Таблиця 5

Кількість основних видів мисливських тварин, тис. голів

Роки	Копитні тварини			Хутрові звірі			Перната дичина			
	олень благородний	козуля	кабан	заєць-русак	вовк	єнотовидний собака	перепілки	качки	лиски	
2010-2013 рр.	15,3	148,5	63,2	1538,1	2,6	11,2	1352,7	2738,4	1799,9	
2014-2017 рр.	12,4	151,8	49,7	1235,4	2,1	10,9	1205,1	2516,3	1561,3	
2018-2020 рр.	13,1	164,4	29,4	1238,0	2,1	10,8	1391,9	2642,9	1565,9	
Відхилення 2018-2020 рр. від 2010-2013 рр.	+/-	-2,2	15,9	-33,8	-300,1	-0,5	-0,4	39,3	-95,6	-234,0
	%	-14,4	10,7	-53,5	-19,5	-19,2	-3,6	2,9	-3,5	-13,0

Джерело: складено автором на основі [13].

Найбільш суттєві зменшення загальної кількості кабанів, зайця русака та вовка – на 53,5 %, 19,5% та 19,0 % відповідно. Незначне збільшення загального поголів'я спостерігалось по козулям та перепілкам – на 10,7 % та 2,9 % відповідно.

Досвід демонструє, що ефективним способом підвищення чисельності мисливських видів тварин є створення вольєрних господарств, які на обмеженій території мають суттєві переваги над вільним розведенням щодо управління популяцією, а також зростанням чисельності дичини за короткі проміжки часу при невеликих затратах [20]. Крім того, такі господарства можуть бути науково-дослідною базою для вивчення мисливських тварин.

Динаміка кількості розплідників, вольєрів, ферм для штучного розведення мисливських

тварин (табл. 6), з нашого погляду, повинна сприяти зростанню загальної кількості мисливських тварин (див. табл. 3 та табл. 4), проте цього не спостерігається. Відповідно до статистичних даних [13] у 2017 р. кількість розплідників, вольєрів, ферм для штучного розведення мисливських тварин в Україні становила 242 одиниці, що на 24,8% більше, ніж у 2010 р., що є позитивним явищем. Однак штучне розведення копитних тварин протягом 2014-2017 рр. порівняно з 2010-2013 рр. зросло лише на 25,3 %, у той час як розведення пернатої дичини протягом того ж періоду зменшилося на 42,6 %, що на загал є негативною ситуацією.

Таблиця 6

Динаміка показників штучного розведення мисливських тварин

Роки / В середньому за період		Кількість розплідників, вольєрів, ферм для штучного розведення мисливських тварин, одиниць	Чисельність копитних тварин у розплідниках, фермах, голів	Чисельність пернатої дичини у розплідниках, фермах, голів
1990 р.		36
1995 р.		20	149	6590
2000 р.		44	336	3297
2002-2005 рр.		98	1145 ¹⁾	9621 ¹⁾
2006-2009 рр.		161	1605	26059
2010-2013 рр.		199	2155	40717
2014-2017 рр.		227	2710	23352
Відхилення 2014-2017 рр. від 2010-2013 рр.	+/-	28	545	-17365
	%	14,1	25,3	-42,6
Відхилення 2014-2017 рр. від 2006-2009 рр.	+/-	66	1105	-2707
	%	41,0	68,8	-10,4

Джерело: складено автором на основі [13].

Примітка: дані наведено за 2005 р.

Порівняння 2017 р. з 2013 р. показує, що розведення копитних тварин та пернатої дичини в Степу зменшилось на 668 голів або 76 % та 5675 голів або 70 % відповідно, що відбулося, перш за все, за рахунок окупованих територій.

Висновки. Мисливське господарство України для успішного розвитку має природні, географічні та кліматичні умови. Проте на сучасному етапі розвитку економіки України мисливське господарство стикається з багатьма проблемами ресурсного забезпечення, які можуть впливати на зменшення потенціалу галузі.

Так, відбувається зменшення площ мисливських угідь, переважно польових мисливських угідь, і переважно в Степу внаслідок окупації території росією. Серед форм господарювання в мисливській галузі переважають громадські організації Українського товариства мисливців та рибалок, та підприємства Державного агентства лісових ресурсів, проте зростає кількість та питома вага землекористування підприємств інших форм власності. Внаслідок цього зростає загальна кількість мисливських господарств та зменшується їх середній розмір, що поступово формуватиме їх оптимальне землекористування.

Загалом структура персоналу мисливських господарств залишалася майже незмінною, що свідчить про можливість стабільної роботи мисливського господарства. Проте чисельність працівників в мисливських господарствах Степу зменшилася, особливо єгерів, а в Лісостепу та Поліссі – зросла. В результаті в господарствах Лісостепу та Полісся фактична кількість єгерів перевищує мінімально необхідну, а в Степу – виникла недостатність єгерів.

Аналіз динаміки кількості мисливських тварин свідчить, що кількість хутрових звірів в мисливських господарствах України має тенденцію до постійного скорочення, а поголів'я копитних тварин після зменшення на початку 2000-х років поступово зростало, проте у 2011-2015 рр. Структура та щільність поголів'я мисливських тварин відрізняється по природно-кліматичним зонам, що об'єктивно формує відмінності в організації та результативності

діяльності мисливських господарств.

Навантаження мисливських тварин на одного єгеря відрізняється в природно-кліматичним зонам і має кількісні та структурні відмінності, а також відмінності в динаміці. Більш високе навантаження на одного єгеря в Степу зумовлюється більшою, порівняно з іншими зонами, щільністю хутрових звірів й пернатої дичини та більш низьким, фактично на рівні мінімального нормативу, а то й менше, забезпеченням вакансій єгерів. Вважаємо, що мінімальна чисельність єгерів має визначатися з врахуванням щільності поголів'я мисливських тварин, а не тільки по площі землекористування.

Ефективним способом підвищення чисельності мисливських видів тварин є створення вольєрних господарств, які на обмеженій території мають суттєві переваги над вільним розведенням, проте такі ресурсні можливості мисливських господарств в значній мірі скоротилися внаслідок окупації території.

Негативні тенденції розвитку ресурсів мисливських господарств актуалізують пошук шляхів підвищення ефективності їх функціонування, зокрема на основі всебічного аналізу показників діяльності мисливських господарств в Україні.

Список використаних джерел

1. Бондаренко В. Д. Актуальні питання стану і ведення мисливського господарства в Україні та можливі напрями їх вирішення. *Наукові праці Лісівничої академії наук України*. 2016. Вип. 14. С. 180-184.
2. Говда Г. А., Медвідь Л. Г. Особливості діяльності мисливських господарств та їх вплив на облік витрат *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2012. Вип. 2. С. 58-63.
3. Муравйов Ю. В. Ресурси мисливських тварин як передумова становлення еколого-економічного розвитку мисливського господарства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2019. Т. 29. № 4. С. 86-88.
4. Дейнека А. М., Бурмас В. Р. Стан і перспективи розвитку мисливського господарства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.13. С. 78-94.
5. Bragina E. V., Ives A. R., Pidgeon A. M., Balčiauskas L., Csányi S., Khojetsky P., Kysucká K., Lieskovsky J., Ozolins J., Randveer T., Štych P., Volokh A., Zhelev C., Ziółkowska E., Radeloff V. C. Wildlife population changes across Eastern Europe after the collapse of socialism. *Frontiers in Ecology and the Environment*. 2018. Vol. 16(2). P. 77-81.
6. Nikitin S. V., Kniazev S. P., Nikolaev A. G., Volokh A. M., Kirichenko A. V., Savina M. A., Ermolaev V. I., Iudina O. P., Bekenev V. A., Aĭtnazarov R. B. Diversity of wild and domestic pig populations estimated by a set of serum allotypes. *Genetika*. 2006. Vol. 42(3). P. 403-413.
7. Волох А. М. Проблеми управління ресурсами мисливських тварин в Україні. *Збірник матеріалів II-го Всеукраїнського з'їзду екологів з міжнародною участю*. Вінниця: ВНТУ, 2009. С. 196-198.
8. Дробот І. О., Проців О. Р. Розвиток системи державного регулювання мисливського господарства України в контексті адаптування до умов Європейського Союзу. *Актуальні проблеми державного управління*. 2011. № 2. С. 385-392.
9. Хоєцький П. Б., Похалюк О. М. Мисливське господарство країн Європи. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. Вип. 24(8). С. 42-52.
10. Музика В., Гонта О. Оцінювання сучасного стану розвитку мисливського господарства України. *Галицький економічний вісник*. 2020. № 6 (67). С. 18-32.
11. Закон України «Про мисливське господарство та полювання». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14#Text> (дата звернення 28.10.2023).
12. Основні показники ведення мисливського господарства (1990-2017). Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 28.10.2023).
13. Ведення мисливського господарства у 2010-2017 роках. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 28.10.2023).
14. Державне агентство з лісових ресурсів : веб-сайт. URL: <https://forest.gov.ua/napryamki-diyalnosti/mislivske-gospodarstvo-main/mislivske-gospodarstvo> (дата звернення 28.10.2023).
15. Динаміка обсягів мисливських угідь та земель природно-заповідного фонду в Україні. Info-Light : веб-сайт. URL: <http://infolight.org.ua/charts/dinamika-obsyagiv-mislivskih-ugid-ta-zemel-prirodno-zapovidnogo-fondu-v-ukrayini?page=1> (дата звернення 29.10.2023).
16. Мисливські угіддя: веб-сайт. URL: <https://www.wikidata.uk-ua.nina.az/> (дата звернення 29.10.2023).
17. Новіков Р. Стабільно слабке. *Лісовий і мисливський журнал*. 2019. № 2. С. 28-31.
18. Прус Ю. А. Необхідність розвитку земельного оборота. *Економика и управление*. 1999. № 1. С. 17-19.
19. Прус Ю. О. Оренда землі та напрямки її розвитку в сільськогосподарських підприємствах : дис... канд. екон. наук : 08.00.04 / ХНТУСГ. Харків, 2012. С. 64-86.
20. Катиш С. В. Дичерозведення на території лісостепової і степової зон України (на прикладі Полтавської і Запорізької областей). *Біологічні системи*. 2016. Т. 8, вип. 2. С. 219-227.

References

1. Bondarenko, V. D. (2016). Current issues of the state and management of hunting in Ukraine and possible directions for their solution. *Scientific works of the Forestry Academy of Sciences of Ukraine*, 14, 180-184 [in Ukrainian].
2. Hovda, G. A., Medvid, L. G. (2012). Peculiarities of the activity of hunting farms and their influence on cost accounting. *Visnyk socio-economic researches*, 2, 58-63 [in Ukrainian].
3. Muravyov, Yu. V. (2019). Resources of hunting animals as a prerequisite for the development of ecological and economic development of the hunting industry. *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, 29(4), 86-88 [in Ukrainian].
4. Deineka, A. M., Burmas, V. R. (2013). State and prospects of development of hunting industry. *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, 23(13), 78-94[in Ukrainian].
5. Bragina, E. V., Ives, A. R., Pidgeon, A. M., Balčiauskas, L., Csányi, S., Khoyetsky, P., Kysucká, K., Lieskovsky, J., Ozolins, J., Randveer, T., Stych, P., Volokh, A., Zhelev, C., Ziółkowska, E., Radeloff, V. C. (2018). Wildlife population changes across Eastern Europe after the collapse of socialism. *Frontiers in Ecology and the Environment*, 16(2), 77-81.
6. Nikitin, S. V., Kniazev, S. P., Nikolaev, A. G., Volokh, A. M., Kirichenko, A. V., Savina, M. A., Ermolaev, V. I., Iudina, O. P., Bekenev, V. A., Aitnazarov, R. B. (2006). Diversity of wild and domestic pig populations is estimated by a set of serum allotypes. *Genetics*, 42(3), 403-413.
7. Voloh, A. M. (2009). Problems of hunting animal resource management in Ukraine. *Collection of materials of the 2nd All-Ukrainian Congress of Ecologists with international participation*. Vinnytsia [in Ukrainian].
8. Drobot, I. O., Protsiv, O. R. (2011). Development of the system of state regulation of the hunting industry of Ukraine in the context of adaptation to the conditions of the European Union. *Actual problems of public administration*, 2, 385-392 [in Ukrainian].
9. Khoyetskyi, P. B., Pokhalyuk, O. M. (2014). Hunting economy of European countries. *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, 24(8), 42-52 [in Ukrainian].
10. Music, V., Gonta, O. (2020). Evaluation of the current state of development of the hunting industry of Ukraine. *Galician Economic Herald*, 6(67), 18-32 [in Ukrainian].
11. Law of Ukraine "On Hunting and Hunting". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14#Text> [in Ukrainian].
12. The main indicators of hunting management (1990-2017). State Statistics Service of Ukraine. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
13. Hunting management in 2010-2017. State Statistics Service of Ukraine. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
14. State Agency for Forest Resources: website. URL: <https://forest.gov.ua/napryamki-diyalnosti/mislivske-gospodarstvo-main/mislivske-gospodarstvo> [in Ukrainian].
15. Dynamics of the volume of hunting grounds and nature reserve fund lands in Ukraine. Info-Light: Website. URL: <http://infolight.org.ua/charts/dinamika-obsyagiv-mislivskih-ugid-ta-zemel-prirodno-zapovidnogo-fondu-v-ukrayini?page=1> [in Ukrainian].
16. Hunting Grounds: Web-site. URL:<https://www.wikidata.uk-ua.nina.az/> [in Ukrainian].
17. Novikov, R. (2019). Stably weak. *Forestry and Hunting magazine*, 2, 28-31[in Ukrainian].
18. Prus, Yu. A. (1999). Necessity of land turnover development. *Economics and management*, 1, 17-19 [in Ukrainian].
19. Prus, Yu. O. (2012). Land lease and directions of its development in agricultural enterprises: diss... candidate. economy Sciences: 08.00.04 / KhNTUSG. Kharkiv [in Ukrainian].
20. Katysh, S. V. (2016). Game breeding in the forest-steppe and steppe zones of Ukraine (in the example of Poltava and Zaporizhzhia regions). *Biological systems*, 8(2), 219-227 [in Ukrainian].

Prus Yu.O., PhD, Associate Professor
Dmytro Motorny Tavria State Agrotechnological University
yurii.prus@tsatu.edu.ua
ORCID 0000-0002-5004-8796

ANALYSIS CURRENT STATE RESOURCES OF HUNTING FARMS UKRAINE

Abstract. Task statement. The hunting industry is an important part of the state's national economy, as it plays one of the key roles in the use and preservation of natural resources and is a source of financial income for the state and regional budgets. However, at the current stage of the development of the economy of Ukraine, the hunting industry faces many problems of resource provision, which can affect the reduction of the industry's potential. Therefore, the analysis of the available resources for hunting farms in Ukraine is of practical importance, which will make it possible to identify the main problems that slow down the development of the industry, and to outline possible ways to solve them. **Research results.** The hunting industry of Ukraine has natural, geographical, and climatic conditions for

successful development. However, during the studied period, there is a decrease in the area of hunting grounds, mainly in the Steppe due to the occupation of the territory by Russia. Among the forms of management in the hunting industry, public organizations of the Ukrainian Society of Hunters and Fishermen and enterprises of the State Forest Resources Agency predominate, however, the number and specific weight of land use by enterprises of other forms of ownership is increasing. As a result, the total number of hunting farms increases and their average size decreases, which will gradually shape their optimal land use. In general, the personnel structure of hunting farms remained almost unchanged, which indicates the possibility of stable operation of hunting farms. However, the number of workers in hunting farms in the Steppe decreased, especially hunters, and in the Forest Steppe and Polissia, it increased. As a result, the actual number of hunters in the Forest Steppe and Polissia farms exceeds the minimum required, and in the Steppe, there is a shortage of hunters. The analysis of the dynamics of the number of hunting animals shows that the number of fur animals in the hunting farms of Ukraine tends to constantly decrease, and the population of ungulates gradually increased after a decrease in the early 2000s, but in 2011-2015 it decreased. The structure and density of the population of hunting animals differ by natural and climatic zones, which objectively forms differences in the organization and effectiveness of hunting farms/ The load of hunting animals per hunter differs in natural and climatic zones and has quantitative and structural differences, as well as differences in dynamics. The higher load per hunter in the Steppe is due to the relatively higher density of fur animals and feathered game and the lower availability of hunter vacancies The minimum number of hunters should be determined taking into account the density of hunting animals, and not only by the area of land use. An effective way to increase the number of hunting species of animals is the creation of aviary farms, which in a limited area have significant advantages over free breeding, however, such resource capabilities of hunting farms have been significantly reduced due to the occupation of territories. **Conclusion.** The negative trends in the development of the resources of hunting farms actualize the search for ways to increase the efficiency of their functioning, in particular, based on a comprehensive analysis of indicators of the activity of hunting farms in Ukraine.

Key words: hunting enterprise, hunting grounds, huntsman, hunting experts, hunting animals.